

Bir Fikir Adamının Romanı
ZİYA GÖKALP

Mehmet Emin Erişirgil

Mehmet Emin Erişirgil (İstanbul 1891-Ankara 1965) öğrenimini İstanbul'da yaptı. Mülkiyeyi bitirdi (1911). İstanbul liselerinde öğretmenlik yaptı; İstanbul Darülfünununun sosyoloji ve felsefe doçentliğine atandı (1915), bir süre sonra müderris, yani profesör oldu. Fakülte müdürlüğü (dekan) yaptı. Son Osmanlı Mebusan Meclisine Niğde milletvekili olarak girdi (1919). Edebiyat ve İlahiyat Fakültesinde felsefe profesörlüğünü sürdürdü. Milli Eğitim Bakanlığı kadrosunda Talim Terbiye Dairesi Başkanlığı, müsteşarlık, yüksek muallim mektebi müdürlüğü (1932-1933) yaptı. Mülkiye Mektebi müdürlüğüne ve bu kurumun sosyoloji, iktisadi doktrinler tarihi profesörlüğüne atandı. Mülkiye'nin Ankara'ya nakledilmesi ve Siyasal Bilgiler Okulu olarak örgütlenmesinde önemli etkinlikleri oldu. Ayrıca bu yıllarda Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi sosyoloji profesörlüğü görevini de yürüttü. 1942'de Zonguldak milletvekili seçildi. İkinci Hasan Saka kabinesinde Gümrük ve Tekel, Şemseddin Günaltay kabinesinde (1949) İçişleri Bakanlığı yaptı. 1950'den sonra resmi görevinden çekildi, yazarlık ile uğraştı.

Erişirgil'in gençlik yıllarında Mehmed Akif Ersoy, Ziya Gökalp ve Rıza Tevfik Bölükbaşı ile yakın ilişkileri olmuştur. *Yeni Mecma* (1917), *Dergâh* (1921), kendi çıkardığı *Hayat* (1926), *Ülkü ile Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*'nde çeşitli yazıları yayımlandı. Makaleleri ve bazı çevirileri dışındaki eserleri; *Kant ve Felsefesi* (1927), *Yurt Bilgisi* (1930), *Sokrat* (1931), *Filozofî* (1935), *Kant'dan Parçalar* (1935), *Filozofîye Başlangıç* (1936), *Hukukun Muhtelif Cepheleri ve Hukuk İlmî* (1938), *Felsefeye Başlangıç* (1944), *Ziya Gökalp: Bir Fikir Adamının Romanı* (1951), *Merak ve Dikkat* (1956), *Mehmed Akif: İslâmcı Bir Şairin Romanı* (1958), *Türkçülük Devri, Milliyetçilik Devri, İnsanlık Devri* (1958), *Hamle* (1960).

Ziya Gökalp: Bir Fikir Adamının Romanı (1951), Mehmet Emin Erişirgil'in kişisel gözlemlerine dayanan en ilginç kitaplarından biridir. Yazar bu incelemesinde, bir bölümünü kendi yaşadığı olayları, yılların birikimi ile değerlendirmiş ve Türkiye'de yeni bir dönemin başladığı yıllarda yayınlamıştır.

Bir Fikir Adamının Romanı
ZİYA GÖKALP

Mehmet Emin Erişirgil

Yayına Hazırlayanlar
Prof. Dr. Aykut Kazancıgil
Prof. Dr. Cem Alpar

Atlas Yayınları: 21
Düşünce, İnceleme, Araştırma: 1

BİR FİKİR ADAMININ ROMANI ZİYA GÖKALP

Mehmet Emin Erişirgil

Yayına Hazırlayanlar
Prof. Dr. Aykut Kazancıgil
Prof. Dr. Cem Alpar

Kapak Tasarımı
Mehtap Yürümez

Sayfa Düzeni
Tarkan Kara

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 31696

4. Baskı: Nisan 2017

Bu kitabın tüm yayın hakları AtlasKitap yayınlarına aittir.
Tanıtım için yapılacak alıntılar dışında tüm alıntılar ve görseller
Kültür Bakanlığı Telif Hakları Sözleşmesi gereği yayınevinin iznini gerektirir.

ISBN: 978-605-9689-11-3

Baskı ve Cilt
Hazar Matbaacılık Kazım Karabekir Cad. 7/56 İskitler/Ankara

ATLASKİTAP

Kültür Mah. Mithatpaşa Cad. No: 74/4, Kızılay/Ankara
Tel: 0312 418 20 10
www.atlaskitap.com
online alış veriş: www.atlaskitap.com

Dağıtım: Ana Basım, Alfa, Arasta, Final, Kıda, Prefix, Atlas Dağıtım

İÇİNDEKİLER

DÖRDÜNCÜ BASKIYI SUNARKEN.....	7
Bir Çay Sohbeti.....	11
Diyarbakır’da Orta Halli Bir Aile.....	19
Buhran Ve İntihar.....	27
İstanbul’da Öğrenim.....	37
Hapishane.....	43
Hazırlanma.....	48
Meşrutiyet.....	51
Hayal Kırıklığı.....	54
Selanik’te.....	59
Yeni Hayat, Yeni Lisan.....	63
Bir Fransız Sosyologu.....	74
İstanbul’da Fikir Muhitleri (Türk Ocağı).....	79
Türk Yurdu.....	86
Üniversite (Muhtariyet-Özerklik).....	89
Bir Fransız Filozofu.....	95
“Yeni Mecmua”.....	97
Fikirlerde Ve Okullarda Buhran.....	102
İki Hadise Ve Mesuliyet.....	116
“Umumi Efkâr” ve “Amme Vicdanı” Karşısında Devlet Adamı.....	120
“Fenn-İ Terbiye Encümeni”.....	129
Siyasi Muhit.....	133
1917 Kongresi.....	138

Dahi, Kahraman, Güzideler	152
Bekir Ağa Bölüğü	159
Malta	165
Kurtuluş.....	172
“Küçük Mecmua”	174
Milletvekilliği	178
Ölüm	184
On Yıl Sonra	186
DİZİN.....	189

DÖRDÜNCÜ BASKIYI SUNARKEN

Ziya Gökalp, Osmanlı İmparatorluğu ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki geçiş devri içinde yaşamış, öğretisinin önemli bir kısmını savaşlar ve birbir mahrumiyetle dolu olan yıllar içinde tamamlamıştır. Bu geçiş döneminde, yeniden şekilleneceği anlaşılan Türk toplumunun yapısını araştırırken, yeni bir ahlâk felsefesinin temelini atmanın gerektiğini derhal sezinlemiş; millet anlayışı, vazife, dil, tarih, yaşam şekli vb. gibi kıymet hükümlerini yeniden tarif etmek ve açıklamak lüzumunu hissetmiştir. Gerçi bunlar Tanzimat'tan beri söylenmiş sözlerdi, ancak bütünün kavramlar halinde sınıflandırılması, Türk toplum yapısına göre değerlendirilmesi, ortaya çıkan modelin elverişli bir politik ve toplumsal ortamda uygulama alanına sokulabilecek hale getirilmesi hiç kuşkusuz Gökalp'in en büyük başarısıdır. Bu nedenle geliştirdiği toplum modelinin etkisi Cumhuriyet dönemine yansımıştır. Mevcut devletin devam edemeyeceği, yeni bir devlet şeklinin kaçınılmaz olduğunun anlaşıldığı zaman -veya siyasal olaylar değişik gelişmeler gösterdiği hallerde- Gökalp, öğretilerine yeni şartlara göre yön vermiştir. Bu tür bir fikri yönelme, bazı araştırmacılar tarafından çelişki olarak kabul edilmiştir. Aslında Gökalp, belirli bir düşünce sistemini geliştiren düşünür olmaktan öteye, toplumun ihtiyaçlarını inceleyen ve değişen şartlarda yeni çareler arayan bir sosyologdur. Tarih ve kültür anlayışı, halk kavramına yönelişi, toplumsal olguyu ön planda tutuşu bundan ötürüdür. Yirminci yüzyılın en önemli Türk düşünürlerinden biri olarak değerlendirilmesi bu niteliklerinden dolayıdır.

Ziya Gökalp, yaşadığı yıllarda Türk aydınları tarafından yakından izlenmiştir. Öldüğünde, geçmiş yılların birikimini hızla değerlendirmek çabası içindeydi; kuruluşunu görme bahtiyarlığına eriştiği genç Türk Cumhuriyeti ise, henüz birinci yıldönümünü kutlamaya hazırlanıyordu. Ölümünden hemen sonra Gökalp'in öğretisi ilgi ile araştırmalar başlamıştır. Önce, M. İzzet, N. Sadak, M. E. Erişirgil, İ. H. Baltacıoğlu, K. N. Duru, E. B. Şapolyo, A. N.

Göksel vb. gibi kendisini yakından tanıyanlar, daha sonraki kuşaklar içinde Z. F. Fındıkoğlu, H. Z. Ülken'den başlamak üzere pek çok Türk düşünürü Gökalp üzerinde ısrarla durmuştur. Dış ülkelerde de Balkan Harbi yıllarından itibaren, M. Hartmann, J. Deny, C. Brokelmann, A. Fischer, E. Rossi, U. Heyd vb. gibi tanınmış Doğubilimciler incelemeler yapmışlardır. Gökalp üzerinde araştırma yapanların karşılaştıkları güçlüklerden birincisi, yayın kaynakçasının derlenmesi olmuştur. Bu konuyu ilk önce O. C. Tütengil (1945-1949) çözümlenmiş, daha sonra Gökalp Bibliyografyası genişletilmiştir. İkinci güçlük, eserlerinin toplu olarak bulunamamasıydı. Her ne kadar bazı kitapları, yayınevleri tarafından arka arkaya basılmışsa da, eserlerinin tamamının izlenmesi zor oluyordu. Değişik dönemlerde Gökalp'in yayınlarını derlemek için komiteler kurulmuştur. Tarih Kurumu, iki cildini çıkararak başladığı "Gökalp'in Bütün Eserleri" yayınına devam ettirmedi; Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği bu konuda önemli girişimlerde bulundu; nihayet Kültür Bakanlığı, doğumunun 100. yılı dolayısıyla (1976) başlattığı seriyle Gökalp'in yazılarının aşağı yukarı hepsini yayınladı. Son yıllarda Ziya Gökalp'in yayınları eksiksiz olarak derlenmiştir. Bunların kısa zamanda bastırılması beklenmektedir.

* * *

Erişirgil, Gökalp incelemesinde Türkiye'de pek alışık olmadığımız bir yöntem uygulamıştır. Gökalp'in hayatını bir roman havası içinde ele alırken zaman zaman, içinde yaşadığı ortamı anlatmış, değişik konulardaki makalelerinden yaptığı alıntılarını, konuşmalar arasına yerleştirmiştir. Böylece düşüncesindeki gelişmeleri, olaylar karşısındaki tutumunu açıklamak imkânını sağlamıştır. Ayrıca, herhangi bir eleştiri veya yorumdan kaçınarak değerlendirmeyi okuyucunun takdirine bırakmıştır. Gökalp'in yakın çevresinde bulunan Erişirgil, uzun yıllar eğitimle uğraşmış, müdür olarak Mülkiye'nin Ankara'ya taşınmasında çalışmış, DTCF dekanlığı yapmış, 1940'lerden sonra politikaya atılarak milletvekili ve bakan olmuştur. 1950 seçimlerinden sonra politikadan çekilerek, yazar olarak hayatını sürdürmüştür. Türkiye'nin yeni bir değişim sürecine girdiği 1951 yılında "Bir Fikir Adamının Romanı"nı yayınlamış, ondan kısa bir süre sonra aynı şekilde Mehmet Akif hakkında "Bir İslamcı Şairin Romanı" başlığı ile bir kitap çıkarmıştır. Böylece bir sosyolog olarak, Meşrutiyet döneminin, etkileri Cumhuriyet dönemine yansıyan bu iki önemli düşünürünü, Türkiye'nin yeni bir döneminde genç kuşaklara tanıtmak istemiştir.

* * *

Ziya Gökalp'in doğumunun 130. yılında, bu Türk düşünürün hayatını ve öğretisinin özeti, kolay izlenebilecek şekilde sunmak için bu eserin üçüncü baskısını gerçekleştirmiştik. Bu kere eserin dördüncü baskısını Gökalp'in doğumunun

140. yılında yayına hazırlamış bulunuyoruz. Bu arada konuyu izleyenlerin kolayca erişebilecekleri bazı kaynakları ve açıklamaları dipnotlar halinde sunmayı uygun bulduk. “Bir Fikir Adamının Romanı”nın yayınlanmasında her türlü kolaylığı sağlayan Erişirgil ailesine, baskıyı gerçekleştiren Nobel Kitabevi’ne teşekkürlerimizi sunarız.

İstanbul, Aralık 2016
Prof. Dr. A. Kazancıgil
Prof. Dr. C. Alpar